

PALANGOS LIUTERONŲ BENDRUOMENĖ NUO JOS IŠTAKŲ XIX A. PRADŽIOJE IKI SOVIETINĖS OKUPACIJOS

Darius Petkūnas

Klaipėdos universitetas

Anotacija

*Straipsnyje aprašoma Palangos liuteronų bendruomenės raida nuo jos susiformavimo XIX a. pradžioje iki pirmųjų pokario metų, kai jos veiklą uždraudė sovietų valdžia. Ap-
tariamas filijos gyvenimas Rucavos parapijos sudėtyje, jos siekis Palangoje pasistatyti
bažnyčią. Bendruomenės gyvenimas ypač suaktyvėjo miestą ir valsčių 1921 m. grąži-
nus Lietuvai. Tapusi Kretingos liuteronų parapijos dalimi, jos ir Gustav-Adolf-Werk
fondo remiama, 1928 m. bendruomenė įsigijo savo maldos namus. Straipsnyje apra-
šomas filijos gyvenimas šiuo laikotarpiu, maldos namų netektis per 1938 m. gaisrą ir
iššūkių, su kuriais bendruomenė susidūrė pirmaisiais sovietinės okupacijos metais.
PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: Palanga, liuteronų bendruomenė.*

Abstract

*The article describes the origins and development of the Palanga Lutheran congrega-
tion, from its formation at the beginning of the 19th century to its closure by the
communist authorities in the early postwar years after the Second World War. The
life of the affiliate in the parish of Rucava is discussed, as well as its attempts to
build its own church in Palanga. The congregation's life was particularly revitalised
after the city was reunited with Lithuania in 1921. As an affiliate of the Kretinga pa-
rish, and supported by it and the Gustav-Adolf-Werk, it bought its own prayer house
in 1928. The article describes ecclesiastical life in this period, the disastrous effects
of the 1938 fire, when the congregation lost its place of worship, and the challenges
it faced in the first years of the Soviet occupation.*

KEY WORDS: Palanga, Lutheran congregation.

DOI: <http://dx.doi.org/10.15181/mtd.v0i8.2480>

Įvadas

Palangos mieste ir valsčiuje XIX a. pradžioje gyveno kelių konfesijų ir tautybių žmonės. Dauguma jų išpažino Romos katalikų tikejimą, tačiau mies-
te meldėsi ir žydų liuteronų bendruomenės. Salantų kunigo Stanislovo Čers-

kio (*Stanisław Czerski*) duomenimis, 1830 m. šios konfesinės mažumos, tada turėjusios maždaug po 300 narių, sudarė apie 30 proc. miestelio ir valsčiaus gyventojų (*Czerski, 1830, 26*).

Palangos žydų religinis gyvenimas jau plačiau tyrinėtas (*Palangos žydai, 2017*), tačiau apie Palangos liuteronų bendruomenę žinoma nedaug. Iki šiol publikuoti tik du straipsniai šia tema. Lietuvos vokiečių repatriantų Vokietijoje leistame metraštyje „Heimatgruss“ išspausdintame straipsnyje „Maldos namų Palangoje pašventinimas“ (vok. „Einweihung des Bethauses in Polangen“) paminėta, kad Palangos liuteronai meldėsi senosios vaistinės patalpose, aprašytas maldos namų įsigijimas ir pašventinimas 1928 m. (*Einweihung... , 1965, 47–49*).¹ JAV išeivijos liuteronų periodiniame leidinyje „Svečias“ publikuotame straipsnyje „Iš Palangos liuteronų praeities“ išeivis iš Kretingos Martynas Bendikas aprašė kai kuriuos XX a. pradžios bendruomenės gyvenimo įvykius. Autorius žinojo, kad Palangoje liuteronų gyventa dar XIX a., tačiau apie juos nieko negalėjo pasakyti. „Kadangi ši apylinkė, kaip jau minėta, anksčiau nepriklausė Lietuvai, matomai niekas neieškojo žinių apie jų praeitį“ (*Bendikas, 1990, 36*). Apie Palangos liuteronus beveik nepaminėta ir 1999 m. publikuotoje kolektyvinėje monografijoje „Palangos istorija“. Jos autoriai užsimena, kad jų ten būta, tačiau apie pačią bendruomenę, jos istoriją, gyvenimą, maldos vietą detalesnės informacijos nepateikia.

Šiuo straipsniu siekiama atskleisti Palangos liuteronų bendruomenės raidą ir aktualesnius gyvenimo įvykius nuo bendruomenės ištakų XIX a. pradžioje iki jos uždarymo prasidėjus antrajai sovietinei okupacijai. Aptariamas jos gyvenimas Palangos miestą ir valsčių priskyrus Kuršo gubernijai, kai liuteronų bendruomenė tapo Rucavos parapijos filija, jos pastangos įsigyti savo maldos namus. 1921 m. Palangos miestą ir valsčių grąžinus Lietuvai, filija priskirta Kretingos liuteronų parapijai. Straipsnyje aprašomas šis bendruomenės gyvenimo laikotarpis, kai 1928 m. mieste įsigyti maldos namai, ir iššūkiai, su kuriais ji susidūrė antrosios sovietinės okupacijos metu. Tyrimas paremtas archyviniais ir publikuotais šaltiniais.

¹ Straipsnio autorė tikriausiai yra Palangos liuteronų filiją aptarnavusio Kretingos liuteronų kunigo Karl'o Friedrich'o Wilhelm'o Josephi'o žmona Elisabeth'a Josephi.

1. Bendruomenė XIX a. pradžioje

Pirmosios žinios apie Palangos liuteronų parapiją siekia XIX amžiaus pradžią. Įsteigus Kretingos liuteronų parapiją 1802 m. liepos 7 d. caras atleido miesto ir valsčiaus liuteronus nuo mokesčių Romos Katalikų Bažnyčiai ir įpareigojo juos rūpintis savo kunigo išlaikymu. Tada Kretingos liuteronų parapija į savo narių sąrašus įtraukė ir Palangos miestelio bei valsčiaus iki pietinio Šventosios upės kranto gyvenusius liuteronų konfesijos narius. Kiek jų tada buvo, nežinoma. Miestelyje gyveno vokiečių amatininkų, o valsčiaus kaimuose – senųjų kuršių ir iš Kuršo gubernijos atsikėlusių gyventojų (Krasnais, 1938, 45). 1806 m. Prūsijoje panaikinus baudžiavą, į šį paprūsės regioną kėlėsi ir lietuvininkai liuteronai. Čia jie nuomojosi Palangos dvaro žemę ir taip pragyveno. Tada Palangos dvaro valdą sudarė Palangos miestelis, Virkštininkų, Vilimiškių, Užpelkių, Žibininkų, Joskaudų, Želvų, Šventosios, Monciškių, Paliėgirių kaimai, o Palangos Romos katalikų parapijai priklausė Kunigiškių kaimas (Genienė, 1999, 239).² Iki 1802 m., kai įsikūrė Kretingos liuteronų parapija, jiems artimiausia buvo Būtingės bažnyčia, tad jie meldėsi Būtingėje, o bažnytinius mokesčius mokėjo Palangos Romos katalikų parapijai.³

Nors caras liuteronus nuo mokesčių atleido, vietos administracija jokiū būdu nesutiko, kad iki tol Romos Katalikų Bažnyčiai priklausiusius mokesčius liuteronai skirtų Kretingos parapijai. Caro potvarkis buvo privalomas ir turėjo būti besąlygiškai vykdomas, tačiau anuomet būta populiaraus posakio: „Dangus aukštai, caras toli, neverta priešintis.“ Kretingos parapijai toliau siekiant caro įsakymo vykdymo prasidėjo teismai. Teisminių procesų metu pasirodė pirmosios rašytinės žinios apie Palangos liuteronus. 1816 m. aplinkinių parapijų Romos katalikų dvasininkai, tarp jų ir Palangos, turėjo pristatyti Palangos ir Kretingos dvarų įgaliotiniams (vok. *Kommissaren*) jų žemėse gyve-

² Apie liuteronų apsigyvenimą Virkštininkų ir Joskaudų kaimuose šiandien liudija Virkštininkų ir Joskaudų liuteronų kapinės.

³ 1550 m. Lenkijos karalienė Ona Jogailaitė Palangos Romos katalikų bažnyčiai skyrė fundaciją ir įpareigojo Palangos valsčiaus (pavieto) valstiečius klebono išlaikymui nuo kiekvieno sodybinio valako aukoti po rėtį miežių ir rugių, po vežimą malkų ir 5 grašius. Vaitai surinktas aukas turėjo atvežti klebonui Šv. Martyno dienos išvakarėse (Kviklys, 1968, 269–270).

nusių liuteronų sąrašus. Kretingos liuteronų parapijos archyvą tyręs parapijos kunigas Karl'as Friedrich'as Josephi's rašo kiek ironiška gaida: „Palangos dvasininkas save vaizdavo tenykščių evangelikų interesų gynėju ir užtarėju, siekdamas įrodyti, kad jiems nepatiks dvasinė globa iš Kretingos, nes jie, kaip latviai, mieliau save sieja su Rucava“ (Josephi, 1964, 18). Kitaip tariant, Palangos liuteronai buvo Rucavos-Būtingės parapiją lankantys latviai, todėl Kretingos lietuviškai kalbančiai parapijai neturėtų rūpėti, kam jie moka bažnytinius mokesčius.

2. Palangos liuteronai Kuršo gubernijoje

Palangos kraštas iki Šventosios upės pietinės pusės nuo seno priklausė Lietuvos Didžiąjai Kunigaikštystei, o teritorija dešiniajame upės krante – Kuršo kunigaikštystei. Trečiojo Abiejų tautų respublikos padalijimo metu 1795 m. abi kunigaikštystės prijungtos prie Rusijos imperijos, tačiau administracinės sienos nesikeitė. 1819 m. Palangos miestas ir valsčius perduotas Kuršo gubernijai, o liuteronų bendruomenė priskirta Rucavos-Būtingės parapijai.

Pirmąsias žinias apie Palangos miesto ir valsčiaus konfesinę sudėtį XIX a. pateikė Salantų Romos katalikų klebonas Stanislovas Čerskis. 1830 m. studijoje apie Žemaičių vyskupiją „Opis Żmudzkiey dyecezyi“ jis teigė, kad tais metais Palangoje ir valsčiuje gyveno 308 liuteronai. Romos katalikų parapiją tada sudarė 1 955 nariai, sinagogai priklausė 310 žydų tautybės asmenų (Czerski, 1830, 26; Basanavičius, 1922, 27).⁴

⁴ Vyskupas Motiejus Valančius 1848 m. „Žemaičių vyskupystėje“ rašė, kad tada Romos katalikų parapijai priklausė 1 686 nariai (Valančius, 2013, 318). Tiek Stanislovo Čerskio, tiek M. Valančiaus nurodyti duomenys gerokai skiriasi nuo statistinių duomenų, publikuotų oficialiuose Kuršo gubernijos statistikos metraščiuose. Juose pateikiamas stebėtinai mažas Palangos Romos katalikų parapijos narių skaičius, tačiau, A. Oranovskio duomenimis, 1857 m. Romos katalikų parapijai priklausė 1 273 asmenys. Jo teigimu, Palangos mieste ir valsčiuje tais metais gyveno 1 502 žmonės (Palangos mieste 1844 m. – 846 gyventojai). Kita vertus, jei Romos katalikai sudarė miestelio ir valsčiaus gyventojų daugumą, kyla klausimas dėl mieste gyvenusių žydų tautybės asmenų įtraukimo į statistinius duomenis, o jų tada būta apie 900. Romos katalikų tikyba ir judėjų religiją išpažįstančių asmenų bendras skaičius tada gerokai viršijo statistikoje nurodytą visų miesto ir valsčiaus gyventojų skaičių

1 lentelė. Palangos miesto ir valsčiaus gyventojų konfesinis pasiskirstymas XIX a. antrojoje pusėje

	Iš viso gyventojų	Romos katalikai	Liuteronai	Stačiatikiai	Judėjai
1859 ⁵	1 756	429	136	263 (256 kariškiai)	928
1860 ⁶	1 324	116	80	165 (164 kariškiai)	963
1861 ⁷	1 417	142	144	150	981
1862 ⁸	1 356	293	136	51	870
1881 ⁹	1618 (1598)	273	187	27 (17 kariškių)	1 121

Kaip rodo Kuršo gubernijos statistikos metraščiai ir 1881 m. gyventojų surašymo duomenys, XIX a. antrojoje pusėje Palangos liuteronų bendruomenę sudarė apie 150 narių. Žinių, kur ji tada rinkosi maldai, neišliko, tačiau 1867 m. Rusijos imperijos Savitarpio pagalbos fondo (vok. *Unterstützung-Casse*) metraštyje sakoma, kad Palangos liuteronai jau tada planavo statyti savo bažnyčią. „Mituvos konsistorija savo apygardoje surengė aukų rinkimą bažnyčios statybai Palangos mieste. Ar gali statyba prasidėti kitais metais, vis dar labai abejotina, žinant didelį kainų augimą ir su tuo susijusius sunkumus, tenkančius didelei daliai gyventojų“ (Bericht..., 1868, 22).

Tų metų finansinės ataskaitos priede pažymėta, kad Palangos liuteronų maldos namų statybai iš centrinės fondo kasos skirti 55 rubliai. Aukos statybai rinktos ir

(Материалы..., 1862, 159–160, 192). H. von Bienenstamm'as nurodė, kad 1825 m. Palangos mieste ir valsčiuje gyveno 926 asmenys; 1839 m. – 1 620 (Bienenstamm, 1826, 457; 1841, 152). 1869 m. Kuršo statistikos metraštyje pakartojami 1862 m. duomenys, tačiau konfesinis pasiskirstymas pateikiamas procentine išraiška. Be to, leidinyje nurodyta gyventojų tautinė tapatybė, tačiau kalbantieji jidiš kalba ten priskirti prie „vokiečių“. Iš 1 350 miesto ir valsčiaus gyventojų latviškai kalbėjo 12, „vokiškai“ – 994, rusiškai – 64 (su kariškiais), lenkiškai – 124, lietuviškai – 156 (Kurländisches Statistisches Jahrbuch, 1869, 12, 14–15).

⁵ Statistisches Jahrbuch..., 1860, Tafel 1 (puslapis nepažymėtas).

⁶ Statistisches Jahrbuch..., 1861, Tafel 1 (puslapis nepažymėtas).

⁷ Statistisches Jahrbuch..., 1862, 7.

⁸ Statistisches Jahrbuch..., 1863, 146.

⁹ Skliaustuose nurodytas gyventojų skaičius be kariškių personalo, kurių tada buvo 20 asmenų. Gyventojų pasiskirstymas pagal tautybes 1881 m.: latvių – 10, vokiečių – 111, lietuvių ir lenkų – 312, rusų – 25 (su kariškiais), žydų – 1 121 (Ergebnisse der kurländischer Volkszählung, 1884, 336–350, 396–397).

kitais metais (Bericht..., 1868, 4, 34 „Rechenschaftsbericht“). Pavyzdžiui, 1868 m. Kuršo gubernijos Talsų apskrities Vānes parapija šiam tikslui skyrė 5 rublius (Bericht..., 1869, 18 „Rechenschaftsbericht“). Nors gretimų metų fondo metraščiuose Palangos filija daugiau nebeminima, papildomų žinių apie gautą paramą aptinkama fondo finansinėse ataskaitose. 1866 m. ataskaitoje pažymėta, kad anuos 55 rublius per centrinę fondo kasą Palangai paaukojo Peterburgo Šv. Petro liuteronų parapija (Bericht..., 1867, 6 „Rechenschaftsbericht“).

Gauta parama buvo nedidelė ir bažnyčios statybai jos nebūtų užtekę. Pavyzdžiui, Kretingos liuteronų parapijos Švėkšnos filijos nedidelės akmeninės bažnyčios (pašventinta 1867 m.) statyba ir įrengimas kainavo 6 000 rublių, iš kurių 2 400 rublių padengė Savitarpio pagalbos fondas. Likusios statybai būtinos lėšos gautos iš kitų aukotojų (Die evangelisch..., 1911, V 245). Palangos liuteronų bendruomenė savo ir papildomomis Rucavos-Būtingės parapijiečių aukomis bei remiant kitiems mecenatams taip pat galėjo pastatyti, nors ir nedidelę, medinę bažnytelę, tačiau tada to nepavyko padaryti.

Palangos liuteronų priskyrimas Rucavos-Būtingės parapijai nebuvo palankus pačiai filijai. Tai buvo bene vienintelė Lietuvos liuteronų bendruomenė, tiesiogiai priskirta Kuršo gubernijos parapijai. 1830 m. panaikinus Vilniaus konsistoriją, Lietuvos (išskyrus Suvalkijos) ir Baltarusijos liuteronų parapijas administravo Vilniaus liuteronų diecezija (vok. *Wilnasche Diöcese, Probstei Wilna*). Būdamos diasporoje, jos gaudavo vos ne kasmetinę Savitarpio pagalbos fondo paramą. Tuo tarpu Rucavai priskirti Palangos liuteronai neteko diasporos bendruomenės statuso. Į juos žvelgta kaip į pasiturinčios Rucavos-Būtingės parapijos dalį, o Kuršo parapijos iš tiesų buvo gausios narių. Livonijoje ir Kurše įvykus liuteroniškajai Reformacijai, dauguma gyventojų ten tapo liuteronais. Rucavos-Būtingės parapiją 1862 m. sudarė 5 322 nariai, tuo tarpu diasporoje esanti Kretingos parapija turėjo tik 821 narį.¹⁰ Tiek viena, tiek kita parapija turėjo išlaikyti savo kunigą, vargonininką, pradžios mokyklos mokytoją ir rūpintis bažnyčios gerove. Palangos filijos aptarnavimas ir bažnyčios statyba priklausė nuo Rucavos kunigo noro ir pastangų, o jų nepakako.

Palanga vis labiau klestėjo 1824 m. Palangos dvarą nusipirkus grafiui Mykolui Juozapui Tiškevičiui. Jis atnaujino uostą, laivams švartuotis pastatė ažuolinį

¹⁰ Kretingos liuteronų parapiją 1862 m. sudarė 510 lietuvių ir 311 vokiečių (Busch, 1862, 414, 447).

tiltą. 1888 m. Palangoje įkurtas kurortas. Mieste ėmė tarpti kultūrinis gyvenimas. 1891 m. dvaro valdas paveldėjęs Feliksas Tiškevičius 1897 m. pastatė neorenesanso rūmus, išpuoselėjo parką. 1898 m. pradėta statyti dabartinė mūrinė Romos katalikų bažnyčia, pašventinta 1907 m. Palanga iš Kuršo provincijos pakraštyje esančio nereikšmingo miestelio tapo vis labiau lankomu ir klestinčiu miestu.

Šiame kontekste Rucavos-Būtingės liuteronų parapija dar kartą atkreipė dėmesį į Palangos liuteronų poreikius. 1903 m. Savitarpio pagalbos fondo metraštyje rašoma:

„Rucavos kunigas Riemschneideris kreipėsi į bažnytinės apskrities komitetą, prašydamas skirti auką maldos namų statybai jo aptarnaujamai filijai Palangoje. Prašymas dar nesvarstytas, nes pati bendruomenė kol kas nesiėmė būtinų parengiamųjų darbų, bet akivaizdu, kad pagalbą suteikti reikės, nes padėtis čia nepaprasta. Iki šiol palangiškiams tenka keliauti į už 14 verstų [15 km] esančią Šventąją [Būtingės bažnyčią], nes kunigas tik retkarčiais gali juos dvasiškai aptarnauti. Parapiją sudaro apie 200 narių. Ji susideda iš skirtingų tautinių grupių: vietos vokiečių ir latvių, Prūsijos lietuvių ir iš užsienio atvykusių vokiečių amatininkų. Tai rodo, kad bendruomenė stokoja vieningo tautinio pagrindo. Mažai bendruomenei ne per geriausią poveikį daro ir kitų konfesijų įtaka. Būtina ją aptarnauti vietoje. Iki šiol progimnazijos salė būdavo retkarčiais užimta. Reikės statyti maldos namus, ir tikriausia bus prašoma Savitarpio pagalbos fondo paramos. Kaip dažnai prireikia pagalbos iš arti ir toli!“ (Die Evangelisch..., 1904, 25).

1903 m. Savitarpio pagalbos fondo Liepojos apskrities skyrius Palangai skyrė 55 rublius (Bericht..., 1904, 25). Tiek pat fondas skyrė ir 1906 bei 1908 m., tačiau ir vėl bažnyčios pastatyti nepavyko (Bericht..., 1907, 46–47; Bericht..., 1909, 56–57). Galbūt sutrukdė Kuršo guberniją sukrėtę 1905 m. revoliucijos įvykiai, o po šešerių metų prasidėjo Pirmasis pasaulinis karas.

Parapija toliau meldėsi 1886 m. įkurtoje progimnazijoje. Nors, remiantis 1881 m. surašymo duomenimis, Palangoje stačiatikių buvo tik 10 asmenų (Ergebnisse..., 1884, 341), progimnazijai vadovaujant inspektoriumi Bukovicij, pastato antrame aukšte įrengta stačiatikių koplyčia (Vaitkus, 1962, 94). Ekumeninės bendrystės tarp krikščioniškų konfesijų tada dar nebuvo, tad liuteronai toliau meldėsi mokyklos salėje.

1 pav. Liuteronų bendruomenė iki 1910 m. meldėsi Palangos progimnazijos salėje
(Palangos kurorto muziejaus fondo nuotr.)

Papildomos žinios apie Palangos filiją jai dar esant Rucavos-Būtingės parapijos sudėtyje aptinkamos 1911 m. istoriniame-statistiniame leidinyje apie Rusijos imperijos liuteronų parapijas. Ten keliais sakiniais sakoma: „Kunigas Būtingėje lankosi 20 kartų per metus, taip pat 6 kartus Palangoje, kur pamaldos vyksta progimnazijos pastate... Būtingėje vokiškai kunigas pamokslauja kartą per metus, o Palangoje 6 kartus“ (Die evangelisch..., 1911, V, 189).

Palangos progimnazijos salėje kunigas pamaldas turbūt pravedavo latvių ir vokiečių kalbomis, nes kažin ar latviškai kalbantys bendruomenės nariai galėjo suprasti vokiečių kalbą, o mieste gyvenę vokiečiai mokėti latviškai.

Žinių apie Palangos liuteronus kun. Johann'as Riemschneider'is turbūt pateikė dar prieš 1910 metus, nes jis nepaminėjo, kad jau tais metais parapija nustojo melstis progimnazijos salėje ir maldai pradėjo rinktis senojoje Palangos vaistinėje.

Palangos vaistinė nuo seno priklausė iš Livonijos atvykusiems vokiečiams liuteronams. XIX a. antrojoje pusėje ją valdė iš Rygos kilęs Vilhelm'as Johann'as Griuning'as, vėliau ją paveldėjo jo sūnus Vilhelm'as Griuning'as.

1910 m. pastarajam išvykus į Rygą, vaistinę nusipirko jo studijų draugas Rygos vokiečių Vilhelm'as Berting'as. Bertingų šeima pamaldoms iš pradžių paruošdavo didįjį svečių kambarį, vėliau pastato antrame aukšte įrengė didelį dvišlaitį kambarį (Einweihung..., 1965, 47). Jame parapija meldėsi 18 metų.

Palangen

Pharmacie, Apotheke.

2 pav. 1910–1928 m. bendruomenė meldėsi vokiečių liuteronams priklausiusioje senojoje vaistinėje (Palangos kurorto muziejaus fondo nuotr.)

3. Palangos filija nepriklausomoje Lietuvos valstybėje

Lietuvai atkūrus valstybę ir 1921 m. atgavus Palangą, miesto liuteronų bendruomenė nustojo būti pavaldi Rucavos parapijai. Atsikūrusiai valstybei tada atiteko ir buvęs Rucavos valsčiaus 4,5 km ilgio ruožas su Būtingės dalimi, kuris niekada jai nepriklausė. Būtingės liuteronų filija tapo savarankiška parapija Lietuvos liuteronų Bažnyčios sudėtyje, o Palangos filija priskirta Kretingos parapijai. Jos kunigas K. F. Josephi's mokėjo tris kalbas, tad galėjo tinkamai aptarnauti trikalbę Palangos bendruomenę. Jis turbūt nelaikė trejų atskirų pamaldų, o derino tautinių grupių poreikius liturginius tekstus skaitydamas jų

gimtosiomis kalbomis. Gal ir pamokslą sakė kuria nors kalba, tik santrauką pateikdavo kitomis kalbomis. Pagrindinį dėmesį jis turbūt skyrė lietuvių kalbai, nes tiek Palangos vokiečiai, tiek latviai jau bent truputį mokėjo lietuviškai.

Prieš Palangą perduodant Lietuvai, 1920 m. birželio 14 d. Latvijoje įvyko visuotinis gyventojų surašymas. Surinkti duomenys atskleidžia, kad Palangos mieste ir valsčiuje gyveno 3 197 asmenys. Mieste gyveno 775 lietuviai, 90 latvių, 180 žydų ir 30 vokiečių. Tarp 1 747 Palangos valsčiaus gyventojų 921 buvo lietuvis, 826 – latviai. Žydų, lenkų ir vokiečių tautybės žmonių valsčiuje neaptikta. Absoliuti dauguma mieste ir valsčiuje gyvenusių latvių bei miesto vokiečių neabejotinai išpažino liuteronų tikėjimą, tačiau ar visi 90 mieste gyvenusių latvių priklausė Palangos filijai, sunku pasakyti. Bet kuriuo atveju Palangos liuteronų bendruomenę tada sudarė 100–150 narių.¹¹

Papildomi duomenys apie Palangos valsčiaus gyventojų konfesinę sudėtį aptinkami 1922 m. Senosios Palangos, Vanagupės, Kunigiškių, Užkanavės, Paliepgirių, Monciškės, Šventosios kaimų sąrašuose. Jie atskleidžia, kad Romos katalikų tikėjimą valsčiuje išpažino 38 %, liuteronų – 61 % gyventojų. Išskyrus Senąją Palangą ir Kunigiškius, liuteronai valsčiaus kaimuose sudarė gyventojų daugumą, o Šventosios kaime (miestelio dalyje pietiniame Šventosios upės krante) tik trys asmenys išpažino Romos katalikų tikėjimą. Liuteronai Senojoje Palangoje ir Vanagupėje tikriausiai priklausė Palangos filijai, kiti – Būtingės parapijai.

2 lentelė. Palangos valsčiaus gyventojų konfesinis pasiskirstymas 1922 m.

	Gyventojų sk.	Romos katalikai	Liuteronai
Senosios Palangos k.	157	149	8
Vanagupės k.	95	31	64
Kunigiškių k.	131	99	32
Užkanavės k.	92	25	65
Paliepgirių k.	116	37	79
Monciškės k.	100	44	56
Šventosios k.	334	3	323
Iš viso:	1025	388	627

Šaltinis: Končius, Ruokis, 1925, p. 147–223.

¹¹ Palangos miesto ir valsčiaus 1920 m. statistiniai duomenys publikuoti: Kape-
nieks, 2017, 65.

1923 m. vykdant gyventojų surašymą gauta naujų žinių apie Palangos gyventojus. Pažymėta, kad Palangos mieste ir valsčiuje gyveno 80 vokiečių ir 754 latviai (Lietuvos gyventojai, 1926, 20), tačiau dauguma latvių tautybės tikinčiųjų ir dalis vokiečių priklausė Būtingei. Išvadas apie liuteronų skaičių Palangoje iš surašymo duomenų daryti sunku, nes jų konfesinė tapatybė ataskaitoje pateikiama apimant visą Kretingos apskritį, tai yra Kretingos ir Būtingės parapijas bei Palangos filiją. Ten pažymėta, kad apskrities liuteronų parapijoms priklausė 1 194 liuteronų tautybės asmenys.¹²

Tuo metu Palangos filija dar kartą nusprendė įsirengti savo maldos namus. Kretingos kunigas K. F. Josephi's šiuo tikslu kreipėsi į *Gustav-Adolf-Werk* fondą Vokietijoje. Gavę paramą palangiškiai iš Julijono Kaplanskio nusipirko namą Jūratės g. 3, stovėjusį priešais sovietmečiu buvusį paminklą bolševikų vadui Leninui. Šiandien šioje aikštėje poilsiautojus traukia trykštantis šviesos ir muzikos fontanas.

Kunigui K. F. Josephi'ui mirus 1926 m., Palangos filijai pagelbėjo Skuodo kunigas Maks'as von Bordelius. 1928 m. dvasinės tarnystės kalendoriuje jis rašė: „Lapkričio 7 d. – maldos namų Palangoje pirkimo sandoris įvykdytas. Jie įsigyti remiant *Gustav-Adolf-Werk* fondui Vokietijoje. Lapkričio 28 d. – maldos namai suremontuoti. Gruodžio 16 d. – maldos namai pašventinti dalyvaujant kunigui Jurkaičiui“ (Einweihung..., 1965, 47).

Oficialiuose pirkimo dokumentuose maldos namai vadinti „Lietuvos evangelikų liuteronų misijos sąjungos namais“ (LCVA, f. 1248, a. 21, b. 1995, l. 11). Palangai skirtos *Gustav-Adolf-Werk* lėšos arba tiesiogiai perverstos Lietuvos evangelikų liuteronų misijos sąjungai arba šiai sąjungai jas perdavė Kretingos parapija.

Tuo metu Lietuvos Liuteronų Bažnyčioje būta nesutarimų tarp liutonių ir vokiečių tautinių grupių. Juos ypač paskatino 1923 m. Tauragėje įsikūrusi organizacija „Pagalba“, reiškusi nepasitenkinimą vokiečių dominavimu bažnyčioje. Ji siekė gerinti liutonių padėtį parapijose, liutoniškumą propagavo šūkiu: „Už tėvynę ir tikėjimą!“ Dauguma kunigų tuo metu buvo vokiečių kilmės, o liutonių tautybės kunigai, „pagalbininkų“ įsitikinimu, buvo nepakankamai pa-

¹² 1925 m. Kretingos apskrityje liuteronų tikėjimą išpažino 2 163 latvių ir 459 vokiečių tautybių asmenys (Lietuvos gyventojai, 1926, 37, 42–43).

triotiškai nusiteikę arba tiesiog provokiški. 1925 m. Lietuvos Respublikos prezidentas Aleksandras Stulginskis konsistorijos pirmininku paskyrė klaipėdiškį kunigą Vilių Gaigalaitį. Su nauja konsistorija sutiko bendradarbiauti tik Tauragės kun. Augustas Vymeris ir lenkų kilmės Šakių kun. Henrikas Dzeržislovas Sroka. Likusieji pradėjo ją boikotuoti, parapijos ėmė skilti tautiniu pagrindu.

Kunigui K. F. Josephi'ui mirus, naujoji konsistorija Kretingos parapijos kunigu administratoriumi paskyrė konsistorijos pirmininką V. Gaigalaitį. Tuo tarpu parapija visuotiniame susirinkime savo kunigu išrinko Skaudvilėje tarnavusį, lietuviškai gerai kalbantį Samuelį Veirauchą. Jis turėjo aptarnauti ir Palangos filiją, tačiau rinkimų nepripažino konsistorija. Nors S. Veirauchas trumpam apsigyveno Kretingoje, policijos verčiamas netrukus ją turėjo apeleisti. Esant kunigų stokai, Kretingą aptarnauti 1928 m. rugsėjo 16 d. konsistorija paskyrė Kauno VDU ketvirto kurso teologijos studentą Julijų Stanaitį (LCVA, f. 391, a. 4, b. 756, l. 78). Tų metų Reformacijos šventės pamaldose į kunigus-diakonus Kretingos bažnyčioje jį iššventino kunigai V. Gaigalaitis ir Valentinas Gailius (Pagalba, 1928, Nr. 6–9, 41–42). Kretingos vokiečiai ir dalis lietuvių naujojo kunigo paskyrimo teisėtumo nepripažino. Daliai lietuviškai kalbančių parapijiečių jis neįtiko ir tuo, kad, gimęs Suvalkijoje, kalbėjo ne žemaitiška, o „kitoniška tarme“, kurios jie dievagojosi nesuprantą.

Susiklosčius tokiai situacijai, konsistorijai nepaklususią parapijos dalį ėmė aptarnauti Dovydas Jurkaitis iš Žemaičių Naumiesčio ir Maks'as von Bordelius iš Skuodo. Vėliau Kretingoje tarnavęs kun. Adomas Gelžinius apybraižoje apie Lietuvos Liuteronų Bažnyčią rašė: „Kunigas Jurkaitis, kuris tarnavo Naumiestyje, Tauragės apskrityje, ir kunigas von Bordelius iš Skuodo boikotavo Gaigalaičio konsistoriją. Jie įkūrė Lietuvos evangelikų liuteronų Misijos sąjungą ir Kretingos filijoje Palangoje nupirko maldos namus, kur pakaitomis laikė pamaldas. Pusė Kretingos parapijos narių dalyvavo pamaldose Palangoje ir nėjo į Kretingos bažnyčią, kur pamokslavo 1925 m. įkurto Evangelikų teologijos fakulteto auklėtinis, kunigas-diakonas Julius Stanaitis“ (Gelžinius, 1974, 40).

Naujus maldos namus padėjo įrengti dailidė Jonas Obrikaitis. Kunigo K. F. Josephi'o žmona Elisabeth'a jį vadino šio darbo „varomąja jėga“. „Iš [Kretingos] traukinių stoties savo arkliu jis parvežė kunigą, apžiūrėjo pastatus, kol galiausiai surado tinkamą ir su entuziazmu ėmė remontuoti, visus skatindamas savanoriškai dirbti“ (Einweihung..., 1965, 49).

Maldos namai pašventinti 1928 m. gruodžio 16 d. Šventinės pamaldos vyko trimis kalbomis. Tikinčiuosius lietuviškai pasveikino ir liturgiją pravedė naumiestiškis kunigas D. Jurkaitis, o latviškai ir vokiškai – M. von Bordelius. Maldos salė tą dieną papuošta nupintais vainikais, kurie apkaišyti baltomis rožėmis. Virš kuklaus altoriaus kabėjo Kristaus dangun žengimą vaizduojantis paveikslas. Patalpas šildė didelis koklinis pečius. Tikinčiuosius į pamaldas kvietė 1928 m. specialiai Palangos maldos namams išlietas varpas.

Tuo metu Kretingos parapijoje ginčai tęsėsi. Konsistorijos sprendimu, tarnybą Palangos filijoje kun. J. Stanaitis turėjo pradėti 1929 m. sausio 1 d. (Pagalba, 1928, Nr. 10–12, 67), tačiau kretingiškių pakurstyti palangiškiai maldos namų jam neatverdavo. V. Gaigalaičio redaguojamas mėnraštis „Pagalba“ rašė: „Kretingos parapijoje dar yra kai kurie niurnėtojai, kurie nei bažnytinių mokesčių nemoka. Palangoje yra maldos namai nupirkti, bet kažkas juos užrakintus laiko, taip kad pamaldos per kunigą laikomos privatiuose namuose“ (Pagalba, 1930, Nr. 4–5, 22).

4 pav. Maldos namų Jūratės g. 3 pašventinimas 1928 m. gruodžio 16 d. Šv. Mišias laikė Skuodo parapijos kunigas M. von Bordelius (kairėje) ir Žemaičių Naumiesčio parapijos kunigas D. Jurkšaitis (Heimatgruss, 1965, 48)

5 pav. Bendruomenė maldos namų pašventinimo dieną (Heimatgruss, 1965, 50)

1931 m. lapkričio 1 d. Kretingos parapiją ir Palangos filiją pradėjo administruoti kun. A. Gelžinis (LCVA, f. 391, a. 4, b. 760, l. 202–202 ad). Šilutės raj. Lamsočių kaime gimęs dvasininkas puikiai mokėjo lietuviškai ir vokiškai, tad pamaldos Palangos maldos namuose toliau vyko šiomis kalbomis. Tačiau jis nekalbėjo latviškai, todėl dalis Palangoje gyvenančių latvių tautybės tikinčiųjų turbūt vėl meldėsi Būtingės bažnyčioje, kur šv. Mišios švęstos jų gimtąja kalba. 1931 m. gegužės 25–26 d. lietuvių tautinės grupės sinode Palangos atstovas prašė, „kad būtų tiksliai nustatytos filijos ribos, nes šiaip kyla nesusipratimų“ (Pagalba, 1931, Nr. 4–5, 187). Čia turėtos mintyje ribos tarp Palangos filijos ir Būtingės parapijos, nes ribos su šalia esančia Klaipėdos krašto Karklės parapija nesikeitė. Kadangi iki kun. A. Gelžinio atvykimo filija buvo aptarnaujama iš toliau atvykstančių kunigų, paprašyta ją galutinai priskirti Kretingai.

Palangos filija narių skaičiumi nebuvo didelė. 1937 m. duomenimis, ją tesudarė 100 narių.¹³ Vokiečių tautybės tikinčiųjų joje buvo nedaug. Deleгатų sąrašuose į 1937–1938 m. sušauktus tris tautinius sinodus savo atstovą palangiškiai delegavo tik į lietuvių sinodą (LCVA, f. 391, a. 4, b. 756, l. 45). Tarybą sudarė keturi nariai. 1936 m. gruodžio 27 d. į ją išrinkti Jonas Priedė, Jonas Obrikatis, Adomas Zeigis, Anas Pakalniškis, kandidatais – Vilius Konradas ir Jonas Rulys. Revizijos komi-

¹³ LCVA, f. 391, a. 4, b. 756, l. 136 ad. Būtingės parapiją 1937 m. sudarė 2 100 narių.

siją sudarė Petras Emilis Snarskis, Greta Berting, vaistininko Aleksandro Oskaro Bertingo (†1935) žmona,¹⁴ ir Martynas Bertužis.¹⁵ Kunigo laikomos šv. Mišios paprastai buvo švenčiamos 10 kartų per metus (Pagalba, 1931, Nr. 1, 136). Sekmadieniais, kai negalėdavo atvykti kunigas, Dievo žodžio liturgiją turbūt praveddavo tarybos narys – sakytojas Ansas Pakalniškis.¹⁶

Prie maldos namų išlaikymo nemažai prisidėjo 1923 m. senąją Palangos vaistinę paveldėjęs Wilhelm'o Berting'o sūnus Oskaras Aleksandras. Būtingės kunigo Petro Dagio redaguojamas „Lietuvos evangelikų kelias“ jį vadino „Palangos parapijos šulu“: „Jis beveik vienas užlaikė parapijos namus, jis visada parkviesdavo kunigą, kiekvienam pavargėliui susirgus ar mirus atveždavo kunigą ir visus garbingai palaidodavo. Nors patsai save laikė vokiečiu, bet rūpinosi visais lygiai, kaip vokiečiais, taip ir lietuviais be skirtumo. Kadangi Palangoje daugiau lietuvių, tai patsai prašydavo laikyti vokiškas pamaldas trumpai, o dėlei daugumos taip, kaip reikalinga. Nors namuose kalbėjosi vien vokiškai, bet jis gerokai išmoko lietuviškai ir beveik prie visų esančių ir pasauliškų draugijų priklausė“ (Lietuvos ewangelikų kelias, 1935, Nr. 4, 7).

1935 m. vasarą filija dar kartą suremontavo maldos namus. Ir šį kartą pagelbėjo ją aptarnaujantis Kretingos kunigas. „Lietuvos evangelikų kelias“ rašė: „Šiomet, kunigo A. Gelžinio rūpesniu, minėtas parapijos namas ir kapinės gražiai atnaujintos, namas perdažytas ir sudaro gražų vaizdą. Palangoje evangelikų nedaug ir jie savo lėšomis tai nebūtų galėję padaryti, bet kunigas jiems tai išrūpino. Šių metų rugpjūčio 4 d. Palangoje ruošiama didelė šventė, į kurią tikimasi, kad suplauks daug žmonių iš Kretingos ir Būtingės parapijų. Šventėje dalyvaus keletas kunigų“ (Lietuvos ewangelikų kelias, 1935, Nr. 15, 4).

¹⁴ “Familienforschung Memelland” duomenimis, Margarete (=Grete) Lankowsky ištakėjo už Aleksandro Oskaro Bertingo 1926 m. gegužės 30 d. Klaipėdoje. Prieiga internete: <https://ofb.genealogy.net/famreport.php?ofb=memelland&ID=I506718&nachname=Lankowsky&lang=de>

¹⁵ Lietuvos Evangelikų Liuteronių Konsistorijos plenumo posėdžio, vykusio 1937 m. kovo 3 d., protokolas („Palangos ev. liut. filijos protokolas 1936 m. gruodžio mėn. 27 d.“). JKA, Lietuvos Evangelikų Liuteronių Konsistorijos byla 1935–1940 m., l. 103.

¹⁶ Palangiškės Bronės Baikovos, gim. Kavolytės, liudijimu, Ansas Pakalniškis buvo Dievo žodžio sakytojas.

Tarpukariu miestas išsiplėtė ir tapo visų pamėgtu kurortu. Palangos tikinčiuosius mėgdavo aplankyti gretimų parapijų chorai. 1936 m. rugpjūčio 9 d. maldos namus aplankė V. Gaigalaičio vadovaujamos gailestingumo organizacijos „Sandora“ Laugalių, Smeltės ir Karklės „Jaunųjų sandoros“ choristai bei „trūbininkai“. Mėnraštis „Pagalba“ rašė: „Palangoje buvo rugpjūčio mėn. 9 d. ypatinga parapijos šventė, kurioje kunigai Gelžinis ir Laukozilis lietuviškoje ir latviškoje, ir vokiškoje kalboje patarnavo ir sujungti „Jaunųjų Sandoros chorai gražias giesmes giedojo, taip maldos namuose, taip ir ant kapinių. Ir Tautos Vadui pagiedojo šitie chorai tris giesmes, iš ko valstybės prezidentas labai pasidžiaugė ir širdingais žodžiais savo dėką ištarė“ (Pagalba, 1936, Nr. 8, 105).

Šventė ir susitikimas su prezidentu Antanu Smetona visiems paliko didelį įspūdį. Dalyviai jais dar kartą pasidalijo kitame mėnraščio numeryje:

„Palanga susilaukė 110 sandoriečių. „J. S.“ Smeltės bei Klaipėdos skyrių chorai ir trūbininkai pirma pagražino lietuviškas pamaldas, kurias atlaikė kun. Gelžinis. Buvo ir iš tolimos apylinkės sukeliavęs skaitlingas pulkas evangelikų, kuriems buvo ypatinga šventė matyti savo tarpe tiek daug tikėjimo draugų. Sugrįžus nuo valstybės Prezidento, kuriam buvo pagiedota giesmių, dar pavaišinti palangiškių, sandoriečių pulkas tvarkingai nužygiavo grojant trūbininkams į evangelikų kapines. Labai skaitlingai lankytoj kapinių šventėj laikė pamokslus kun. Gelžinis, kun. Laukozilis (jis kalbėjo latviškai) ir prof. Gaigalaitis. Ir čia dalyvavo „J. S.“ giesmininkai bei trūbininkai. Be to, keli nariai atsakė krikščioniškų eilių. Šventės pravedimas nusitęsė ligi pavakario. Tačiau atvykusieji parapijonys kantriai klausėsi Dievo žodžio, kad, taip retai tegirdėdami jį, tą brangią turtą kuo ilgiau išlaikytų savo širdyje. Sandoriečiai išvyko patenkinti galėję patarnauti savo draugžmonėms tarp kitatikių“ (Pagalba, 1936, Nr. 9–10, 127).

Parapija savo maldos namuose meldėsi iki 1938 m. gegužės 10 d. Tą dieną stipraus vėjo genamos liepsnos per penkias valandas nušlavė beveik visą šiaurinę Palangos miesto dalį. Sudegė ir maldos namai. Palangiškiai iš pradžių buvo pasiryžę pastatyti naujus savo maldos namus, gal net bažnyčią. Apie bendruomenės sprendimą statyti bažnyčią užsiminė dienraštis „Lietuvos žinios“ (Lietuvos žinios, 1938-05-14, Nr. 156, 8). Lėšų stygius ir greitai besikeičiantys geopolitiniai įvykiai šio tikslo neleido įgyvendinti. Vienintelis

išlikęs maldos namų liudytojas šiandien yra šalia Šventosios esančioje Romos Katalikų Švč. Mergelės Marijos Jūrų Žvaigždės (*Stella Maris*) koplyčioje kabantis varpas. Ant jo išlietas užrašas byloja: „Ev. Luth. Gemeinde Palanga 1928“ („Palangos evangelikų liuteronų parapija. 1928 m.“).

6 pav. Palangos liuteronų maldos namų varpas Šventosios Romos Katalikų Švč. Mergelės Marijos Jūrų Žvaigždės koplyčioje (Dainiaus Sobieskio nuotr., LIMIS)

Netekusi maldos namų, parapija meldėsi privačiuose namuose. 1944 m. balandžio 16 d. Kretingos parapijos metrikų knygoje kun. Anas Baltris įrašė: „Mikas Kavolis iš Rūdaičių ir Ieva Endružytė iš Laumalių sujungti bažnytine santuoka Palangoje pamaldų salėje.“¹⁷ Pamaldos karo metu turbūt vyko Maioronio gatvėje esančiuose Jokūbo Pukio namuose, kurio tėvas Martynas buvo Dievo žodžio sakytojas (MLE III, 2006, 799).

4. Bažnytinis gyvenimas sovietmečiu

Nors sovietų valdžia Palangos liuteronams melstis neleido, iš karto po karo jie rinkosi maldai J. Pukio ir latvių kilmės palangiškio Alberto Rimkaus namuose. Kadangi tuo metu liuteronų kunigų labai trūko, jas pravedavo pietistinio nusistatymo Dievo žodžio sakytojai. Pagal SSSR religinius įstatymus maldai rinktis galėjo tik Religijų reikalų įgaliotinio įstaigoje Vilniuje įregistruotos parapijos, tačiau registracijai buvo būtina turėti bažnyčią ar maldos namus. Tikinčiųjų namuose pravesti pamaldas buvo draudžiama. Pasibaigus

¹⁷ KPA, Kretingos evangelikų liuteronų parapijos 1941–1953 m. metrikų knyga, l. 3.

LSSR religinių bendruomenių registracijos terminui, nuo 1949 m. sausio 1 d. Palangos bendruomenė atsidūrė už įstatymo ribų. Vietos valdžios institucijoms atsekus maldos vietą Rimkaus namuose, jis apklaustas ir išpėtas dėl baudžiamosios atsakomybės už nelegalią religinę veiklą.¹⁸

Sovietmečiu lietuvių tautybės Palangos liuteronai meldėsi Kretingos bažnyčioje.¹⁹ Latvių kilmės tikintieji toliau lankė Būtingės bažnyčią, kur šv. Mišios švęstos latvių kalba. Kartą per metus pamaldos vykdavo Palangos kapinėse, liuteronams skirtoje dalyje, kur iki šiol stovi akmeninė liuteronų koplyčia. Kapinių šventė pritraukdavo gausų būrį miesto ir apylinkės tikinčiųjų. Vasarą konsistorijos pirmininkui Viliui Žanui Burkevičiui atvykus į Palangą, 1950–1964 metais Pukių šeimos namuose vykdavo konsistorijos posėdžiai.²⁰ Palangos parapijiečius sovietmečiu aptarnavo Kretingos kunigas Jonas Armonaitis, vėliau gyvenęs Palangoje.

Išvados

Palangos liuteronų bendruomenės ištakos siekia XIX a. pradžią. Tada tai buvo pastovios maldos vietos ir filijos statuso neturinti tikinčiųjų grupė, kurią sudarė miestelio vokiečiai, valsčiaus kaimuose gyvenę senieji kuršiai ir iš Kuršo gubernijos bei Klaipėdos krašto atsikėlę gyventojai.

1819 m. miestelį ir valsčių prijungus prie Kuršo gubernijos, Palangos liuteronai tapo Rucavos parapijos filija. XIX a. antrojoje pusėje ją sudarė apie 150 tikinčiųjų. Liuteronų bendruomenės priskyrimas Rucavos parapijai jai nebuvo palankus, nes, tapusi narių skaičiumi gausios Kuršo parapijos dalimi, ji neteko diasporos bendruomenės statuso. 1867 ir 1902 m. Rucavos kunigai planavo Palangoje statyti bažnyčią, tačiau ketinimų įgyvendinti tada nepavyko.

1921 m. Palangą ir jos valsčių grąžinus Lietuvai, Palangos liuteronų bendruomenė tapo Kretingos parapijos filija. Jos veikla pagyvėjo 1928 m., kai

¹⁸ Palangiškės Loretos Rasimienės atsiminimai.

¹⁹ Palangos liuteronai sovietmečiu priskirti Kretingos parapijai. „1950.04.26 Lietuvos evangelikų-liuteronų bažnyčios kulto tarnautojų pasitarimo, įvykusio 1950 m. balandžio mėn. 26 d. Tauragėje, protokolas.“ JKA, Viliaus Žano Burkevičiaus asmens byla (puslapiai nenumeruoti).

²⁰ LELB 1947–1997 konsistorijos posėdžių protokolai, JKA; Konsistorijos protokolų knyga 1952–1955, DPA.

gavusi paramą iš Prūsijos Evangelikų Bažnyčios *Gustav-Adolf-Werk* fondo, ji įsigijo pastatą, kuriame įrengė maldos namus. Palangos liuteronai juose meldėsi iki 1938 m. gaisro, per kurį, kartu su daugeliu miesto šiaurinės dalies pastatų, sudegė ir maldos namai.

Nors bendruomenė ketino mieste vėl statyti bažnyčią, įgyvendinti planus sutrukdė Antrasis pasaulinis karas ir sovietinė okupacija. Netekusi pastovios maldos vietos, liuteronų bendruomenė neturėjo jokios galimybės įsiregistruoti pas Religijų reikalų įgaliotinį Vilniuje, tad nuo 1949 m. sausio 1 d. ji atsidūrė už įstatymo ribų. Nors tikintieji dar rinkosi pamaldoms privačiuose namuose, bolševikų valdžia, atsekusi maldos vietą, jos savininką išpejo dėl baudžiamosios atsakomybės už nelegalią religinę veiklą.

Literatūra

- Basanavičius, J. (1922). *Iš Palangos istorijos*. Vilnius: „Vilniečio“ leidinys.
- Bendikas M. (1990). Iš Palangos liuteronų praeities. *Svečias*, Nr. 1. Čikaga: Lietuvių Evangelikų Liuteronų Bažnyčios Vyriausioji Taryba.
- Bericht über die Wirksamkeit der Unterstützungs-Casse für Evangelisch-Lutherische Gemeinden in Russland im Jahre 1866*. (1867). St. Petersburg: Krug.
- Bericht über die Wirksamkeit der Unterstützungs-Casse für Evangelisch-Lutherische Gemeinden in Russland im Jahre 1867*. (1868). St. Petersburg: Krug.
- Bericht über die Wirksamkeit der Unterstützungs-Casse für Evangelisch-Lutherische Gemeinden in Russland im Jahre 1868*. (1869). St. Petersburg: Häcker.
- Bericht über die Tätigkeit der Unterstützungs-Casse für Evangelisch-Lutherische Gemeinden in Russland im Jahre 1903*. (1904). St. Petersburg: Trenke, Füsnot.
- Bericht über die Tätigkeit der Unterstützungs-Casse für Evangelisch-Lutherische Gemeinden in Russland im Jahre 1906*. (1907). St. Petersburg: Trenke, Füsnot.
- Bericht über die Tätigkeit der Unterstützungs-Casse für Evangelisch-Lutherische Gemeinden in Russland im Jahre 1908* (1909). St. Petersburg: Watsar.
- Bienenstamm, H. (1826). *Geographischer Abriß der drei deutschen Ostsee-Provinzen Russlands, oder der Gouvernemens Ehst-, Liv- und Kurland*. Riga: Deubner.
- Bienenstamm, H. (1841). *Neue geographisch-statistische Beschreibung des kaiserlich-russischen Gouvernements Kurland, oder der ehemaligen Herzogthümer Kurland und Semgallen, mit dem Stifte Pilten*. Mitau und Leipzig: Reyher.
- Busch, E. H. (1862). *Materialen zur Geschichte und Statistik des Kirchen und Schulwesens der Ev.-Luth. Gemeinden in Russland*. St. Petersburg: Haessel, Dörffling, Franke.

- Busch, E. H. (1867). *Ergänzungen der Materialien zur Geschichte und Statistik des Kirchen und Schulwesens der Ev.-Luth. Gemeinden in Russland*. Erster Band. Der St. Petersburgische, der Moskausehe und der Kurländische Consistorialbezirk. St. Petersburg: Haessel.
- Czerski, S. *Opis Żmudzkiey dyecezyi (z trzema mapkami) przez Stanisława Czerskiego doktora teologii członka wielu towarzystw uczonych*. (1830). Wilno: druk. Dworca.
- Die Evangelisch-Lutherische Kirche Rußlands im Werke ihrer Unterstützungs-kasse im Jahre 1903*. (1904). St. Petersburg: Zoberbier.
- Die evangelisch-lutherischen Gemeinden in Rußland – eine historisch-statistische Darstellung, herausgegeben vom Zentral-Komitee der Unterstützungskasse für evangelisch-lutherischen Gemeinden in Rußland*. (1911). II Band. Der Livländische, Estländische und Kurländische konsistorialbezirk. St. Petersburg: Watsar.
- Einweihung des Bethauses in Polangen. (1965). *Heimatgruss*. Jahrbuch der Deutschen aus Litauen. Leer: Rautenberg.
- Ergebnisse der baltischen Volkszählung vom 39. (1884). Decemher 1881. Theil III. *Ergebnisse der kurländischen Volkszählung*. I. Band: Die Zählung auf dem Lande und in den Flecken. Lieferung I. Mitau: Steffenhagen und Sohn.
- Gelzinus, E. A. (1974). *Lutherische Kirche Litauens*. Braunschweig.
- Genienė, Z. (1999). Palangiškiai XIX a. *Palangos istorija*. Sud. V. Žulkus. Klaipėda: Libra Memelensis.
- Joseph, K. F. (1964). *Die kirchliche Selbstbesteuerung der evangelisch-lutherischen Gemeinde zu Krottingen in Litauen*. Eine Untersuchung über ihr Entstehen, Wesen und Recht. [Göttingen]: Göttinger Arbeitskreis e.V.
- Kapenieks, K. (2017). 1918–1921 metais Latvijos istorijos šaltiniuose aptinkamos gyventojų nuostatos Palangos krašto priklausomybės klausimu: ką atskleidžia žydų bendruomenės požiūris. *Palangos žydai*. Išnykusi miesto bendruomenės dalis. Klaipėda: Druka.
- Končius, I., Ruokis, V. (1925). *Palangos kraštas*. Palangos kraštui pažinti medžiaga. Su paveikslais, diagramomis, žemėlapiais, profiliais. Kaunas: Žemės ūkio departamento leidinys.
- Konsistorijos protokolų knyga 1952–1955*. Dariaus Petkūno archyvas (DPA) (puslapiai nenumeruoti).
- Krasnais, V. (1938). *Latviešu kolonijas*. Rīga: Latvju Nacionālās Jaunatnes Savienības izdevums.
- Kretingos evangelikų liuteronų parapijos 1941–1953 m. metrikų knyga*. Kretingos parapijos archyvas.
- Kurländisches Statistisches Jahrbuch. Redigirt von dem Secreair des kurl. statistischen Comité's. 1869* (1869). Mitau: Kurländischen Gouvernements-Typographie.

- Kviklys, B. (1968). *Mūsų Lietuva*. Krašto vietovių istoriniai, geografiniai, etnografiniai bruožai. IV tomas. Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla.
- LCVA, f. 391, a. 4, b. 756.
- LCVA, f. 391, a. 4, b. 760.
- LCVA, f. 1248, a. 4, b. 5/307a, „Planas 9 lapuose“.
- LCVA, f. 1248, a. 21, b. 1995.
- LELB 1947–1997 konsistorijos posėdžių protokolai*. Jono Kalvano archyvas (JKA) (puslapiai nenumeruoti).
- Lietuvos Evangelikų Liuteronių Konsistorijos byla 1935–1940 m.* Jono Kalvano archyvas (JKA) (puslapiai nenumeruoti).
- Lietuvos gyventojai*. (1926). Pirmojo 1923 m. rugsėjo 17 d. visuotinio gyventojų surašymo duomenys. Kaunas.
- Lietuvos ewangelikų kelias*. (1935). Kovo 23 d., Nr. 4.
- Lietuvos ewangelikų kelias*. (1935). Liepos 27 d., Nr. 15.
- Lietuvos žinios*. (1938). Gegužės 14 d., Nr. 156, p. 8.
- [MLE] *Mažosios Lietuvos enciklopedija*. (2006). Trečias tomas. Mec – Rag. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Pagalba*. (1928). Nr. 6–9.
- Pagalba*. (1928). Nr. 10–12.
- Pagalba*. (1930). Nr. 4–5.
- Pagalba*. (1931). Nr. 1.
- Pagalba*. (1931). Nr. 4–5.
- Pagalba*. (1936). Nr. 8.
- Pagalba*. (1936). Nr. 9–10.
- Palangos žydai*. (2017). Išnykusi miesto bendruomenės dalis. Klaipėda: Druka.
- Statistisches Jahrbuch für das Gouvernement Kurland für 1860*. (1860). Auf Anordnung des Herrn Ministers der innern Angelegenheiten herausgegeben vom statistischen Comité des Gouvernements Kurland. Zweiter Theil, enthaltend: die statistische Uebersicht des Gouvernements. Mitau: Kurländischen Gouvernements-Typographie.
- Statistisches Jahrbuch für das Gouvernement Kurland für 1861*. (1861). Auf Anordnung des Herrn Ministers der innern Angelegenheiten herausgegeben vom Geschäftsführer des statistischen Comité des Gouvernements Kurland. Zweiter Theil, enthaltend: die statistische Uebersicht des Gouvernements. Mitau: Kurländischen Gouvernements-Typographie.
- Statistisches Jahrbuch für das Gouvernement Kurland für 1862*. (1862). Auf höhere Anordnung herausgegeben vom Secretair des statistischen Comité's des Gouvernements Kurland. Mitau: Kurländischen Gouvernements-Typographie.

Statistisches Jahrbuch für das Gouvernement Kurland für 1863. (1863). Auf höhere Anordnung herausgegeben vom Secrétaire des statistischen Comité's des Gouvernements Kurland. Zweiter Theil, enthaltend: die Jahres-Statistik für 1861. Mitau: Kurländischen Gouvernements-Typographie.

Vaitkus, M. (1962). *Su Minija į Baltiją*. Atsiminimai I. Londonas: Nida.

Valančius, M. (2013). *Raštai*. Šeštas tomas. *Žemaičių vyskupystė*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.

Viliaus Žano Burkevičiaus asmens byla. Jono Kalvano archyvas (JKA) (puslapiai ne-numeruoti).

Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального Штаба. (1862). Курляндская губерния. Составил Генерального Штаба подполковник А. Орановский. Санкт-Петербург: Типография департамента Генерального штаба.

THE PALANGA LUTHERAN CONGREGATION FROM ITS ORIGINS IN THE EARLY NINETEENTH CENTURY TO THE SOVIET OCCUPATION

Darius Petkūnas

Summary

The origins of the Palanga Lutheran congregation date back to the beginning of the 19th century. At that time, it was a group of believers that had neither a permanent place of worship nor the status of an affiliate congregation in a larger parish. It consisted of German merchants, indigenous Curonians who lived in the countryside, and residents who had moved to the nearby countryside from Courland and the Klaipėda region.

After the incorporation of Palanga and its rural area into the Courland governmental district in 1819, the Palanga Lutherans became an affiliate congregation of the parish of Rucava. In the second half of the 19th century, it consisted of about 150 members, of German, Latvian and Lithuanian eth-

nicity. The affiliation of Palanga Lutherans with the Rucava parish did not bring much benefit, since after becoming part of the large Courland parish it lost the status of a diaspora community. The congregations of the former Grand Duchy of Lithuania which still belonged to the diaspora Diocese of Vilnius benefited from the Mutual Support Fund of the Lutheran Church in the Russian Empire, and towards the end of the 19th century built their own churches. In 1867 and 1902, the Rucava clergy also planned to build a church in Palanga, but it did not materialise.

After the reunification of Palanga with the Republic of Lithuania in 1921, the Lutheran community of Palanga became an affiliate of the Kretinga parish. Its activities were revitalised. With financial aid from the Gustav-Adolf-Werk, the congregation purchased a house and turned it into a prayer house. Unfortunately, it burned down along with many buildings in the northern part of the city in the great fire of 1938.

Although the congregation intended to rebuild its prayer house, the plans were interrupted by the Second World War and the Soviet occupation. Having lost its permanent place of worship, the Lutheran congregation was unable to register with the Commissioner for Religious Affairs in Vilnius, and therefore from 1 January 1949 it was outlawed. Lutherans still continued to gather for worship in private houses, but the Bolshevik authorities traced down their places of worship and warned the owners of their criminal liability for illegal religious activities.